

อรรถปริวรรต กระบวนการถอดบทเรียนกิจกรรมนักศึกษา ของผู้นำ นักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

อับดุลเลาะ เจ๊ะหลง* และสุธา เกลาณีดี

คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ประเทศไทย

Hermeneutics of Distinctive Lesson Learned Process Features toward Students' Activities of Faculty of Science and Technology, Prince of Songkla University Pattani Campus

Abdullah Chelong* and Sutha Klaosheed

Faculty of Science and Technology, Prince of Songkla University, Pattani Campus, Thailand

Article Info

Research Article

Article History:

Received 27 March 2020

Revised 14 July 2020

Accepted 20 July 2020

คำสำคัญ

การถอดบทเรียน

กิจกรรมนักศึกษา

ผู้นำนักศึกษา

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะกระบวนการถอดบทเรียนกิจกรรมนักศึกษาจากประสบการณ์ของผู้นำนักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แนวคิดปรากฏการณ์วิทยาแนวอรรถปริวรรต รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลของไคเคิลแมนและอัลเลน นำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบรายงานเชิงพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะกระบวนการถอดบทเรียนกิจกรรมนักศึกษาจากประสบการณ์ของผู้นำนักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี มี 3 ลักษณะ คือ 1) กระบวนการถอดบทเรียนเป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมทางสังคม 2) กระบวนการถอดบทเรียนเกิดจากกระบวนการทัศน์ทางวิทยาศาสตร์ และ 3) กระบวนการถอดบทเรียนเป็นวิธีวิทยาเพื่อการพัฒนาให้เป็นองค์การแห่งการเรียนรู้

* Corresponding author

E-mail address:

Dullpsu@gmail.com

Keywords:

Lesson learned,
Student Activities,
Student leaders,
Prince of Songkla University

Abstract

The purpose of this research is to examine the features of lessons learned from student leaders' experiences in the Faculty of Science and Technology, Prince of Songkla University, Pattani Campus using qualitative research methods with hermeneutic phenomenology. Data were collected from in-depth interviews. Purposive sampling was used for data collection. The data were analyzed using the methods of Dikelman and Allen. The results were presented and discussed by descriptive analysis. The results of the research showed that features of lessons learned from the experiences of student leaders in the Faculty of Science and Technology, Prince of Songkla University, Pattani Campus consist of three features: 1) cultural reproduction, 2) scientific paradigm, and 3) learning organization.

1. บทนำ

“เราจะส่งมอบมนุษยชาติรุ่นต่อไปอย่างไร เป็นคำถามจิตใต้สำนึกของมนุษย์ที่เรื่องปราชญ์มองสรรพสิ่งรอบตัวเป็นสิ่งมหัศจรรย์ มีคุณค่า มีความหมายและควรส่งต่อความมหัศจรรย์นี้ไปยังปุถุชนคนรุ่นหลังได้เสวยผลที่น่าตื่นตาตื่นใจจากสิ่งใหม่ แต่พอล่วงไปสักกระยะหนึ่ง ก็ค่อยๆ ปรากฏว่าสิ่งสร้างสรรค์ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ที่มหัศจรรย์นั้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่มีผลเสียหายบางอย่างเกิดขึ้น เป็นผลกระทบข้างเคียงบ้าง เป็นอิทธิพลในทางทำลายที่ปรากฏกว้างไกลออกไปในระบบต่างๆ ของโลกใบนี้ บางทีก็เป็นผลเสียหายที่ร้ายแรงมาก ไม่คุ้มกับการรอคอยความมหัศจรรย์เหล่านั้น มนุษย์จึงรู้ตัวขึ้น และหาทางระงับยับยั้ง ซึ่งบางทีก็ทำได้ยาก กลายเป็นปัญหาใหม่เพิ่มขึ้น” (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตโต, 2549; Kahane, 2012) การกลับไปหาคำถามเดิมและทบทวนปรากฏการณ์ความมหัศจรรย์นั้นอาจจะเป็นทางออกหนึ่งในการค้นพบความจริง “การถอดบทเรียน” ถือว่าเป็นยุทธวิธีสำคัญในยุคความรู้เป็นฐาน อันที่จริงแล้ว ความรู้มีอยู่กับมนุษย์มาช้านาน เมื่อรู้จักคิด ความรู้ก็เกิดขึ้น เป็นเพราะรู้จักใช้ความรู้และแสวงหาความรู้อยู่เสมอ สร้างอารยธรรมและพัฒนามาถึงศตวรรษนี้ นั่นหมายความว่า “การถอดบทเรียน” เป็นสิ่งที่มนุษย์ทำมาตลอดก่อนที่จะมีคำ ๆ นี้เสียอีก อย่างไรก็ตามในยุคผันผวนเช่นนี้ ความรู้ดูจะมีความสำคัญยิ่งกว่ายุคใดสมัยใด ส่วนหนึ่งเพราะมันได้กลายเป็นทุนที่สามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจได้มากมายมหาศาล ด้วยเหตุนี้การจัดการความรู้หรือการถอดบทเรียนในสังคม ได้รับความสำคัญอย่างมากในปัจจุบัน แต่สำหรับประเทศไทย ความเข้าใจในด้านนี้ยังมีน้อย แม้จะมีการพูดถึงอย่างมากในหลายวงการ เมื่อไม่เข้าใจเรื่องนี้ จึงมักลงเอยด้วยการใช้เทคโนโลยีมาจัดการข้อมูล การถอดบทเรียนจะเกิดขึ้นได้ยากในวัฒนธรรมองค์กรที่เน้นการแก้ไขปัญหาด้วยเงินและอำนาจ ซึ่งเป็นเหตุให้เมืองไทยเผชิญกับวิกฤตจนประสพภาวะชะงักงัน วิกฤตเหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงความอับจนของวิธีแก้ปัญหาเดิม ๆ ซึ่งในที่สุดย่อมบีบคั้นให้ต้องแสวงหาทางออกใหม่ที่ใช้ความรู้เป็นพลังขับเคลื่อน (พระไพศาล วิสาโล, 2556, อ้างถึงใน มงคลชัย วิริยะพินิจ, 2556)

ในขณะที่การพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทยในระยะยาว จำเป็นต้องลงทุนในทรัพยากรบุคคลและสถาบันความรู้ ซึ่งถือเป็นปัจจัยเอื้อที่จะยกระดับการพัฒนาประเทศไทยไปสู่อนาคต โดยเป้าหมายของการลงทุนคือการพัฒนากำลังคนให้มีความรู้และทักษะที่สอดคล้องกับการทำงานและการใช้ชีวิตในศตวรรษที่ 21 (สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ, 2562) สถาบันอุดมศึกษาจึงมีหน้าที่ในการผลิตกำลังคนผ่านระบบการศึกษา การพัฒนานักศึกษาผ่านการจัดกิจกรรมนักศึกษาเป็นอีกหนึ่งแนวทางที่ปรากฏขึ้นในสถาบันอุดมศึกษา การจัดกิจกรรมนักศึกษาจึงมิใช่เพียงการจัดกิจกรรมนักศึกษาตามข้อกำหนดให้นักศึกษาเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อพัฒนานักศึกษาเท่านั้น แต่ต้องสามารถสร้างคุณค่าจากประสบการณ์ให้เป็นที่ประจักษ์ไว้ด้วย ตลอดจนมีกระบวนการสำคัญไปสู่การสร้าง

คุณค่าความเป็นมนุษย์ ในขณะที่เวทีการสัมมนาสมาคมกิจการนักศึกษาภาคพื้นเอเชียแปซิฟิก ครั้งที่ 13 จัดขึ้น ณ เมืองมะนิลา สาธารณรัฐฟิลิปปินส์ ได้นำเสนอปรัชญาของกิจกรรมนักศึกษา ตอนหนึ่งว่า กิจกรรมนักศึกษาจะต้องกระทำอยู่บนพื้นฐานของความจริง ความถูกต้อง และศรัทธา สามารถพัฒนาแบบองค์รวม (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2555) ในขณะที่เวทีการสัมมนาสมาคมกิจการนักศึกษาภาคพื้นเอเชียแปซิฟิก ครั้งที่ 11 จัดขึ้น ณ เมืองกวางโจว สาธารณรัฐประชาชนจีน ได้นำเสนอปาฐกถาพิเศษตอนหนึ่งว่า “การดำเนินงานด้านกิจกรรมนักศึกษาของนักศึกษานั้น มิใช่เพียงแต่ทำหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย แต่เป็นเรื่องของการพัฒนาความเป็นมนุษย์ของนักศึกษา การจัดกิจกรรมนักศึกษาจะต้องมีวิธีการไปสู่การค้นพบตัวตนของนักศึกษา เพื่อสามารถมีชีวิตรอดในโลกที่มีการเปลี่ยนแปลง” (Asia Pacific Student Service Association, 2008) จากปรากฏการณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยต้องการฉายให้เห็นว่า การค้นพบความรู้ชุดใหม่ที่แฝงฝังอยู่ในตัวบุคคลนั้น ต้องอาศัยยวิวิทยา ซึ่งการถอดบทเรียนเป็นอีกวิธีการหนึ่งในการจัดการความรู้ที่แฝงฝังในตัวนักศึกษาออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าช่องทางในการถ่ายทอดองค์ความรู้จากการทำกิจกรรมระหว่างนักศึกษาด้วยกันนั้นยังไม่ได้มีแนวทางที่ชัดเจน ดังบทสรุปแนวทางการจัดกิจกรรมนักศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี กล่าวคือ การดำเนินงานกิจกรรมนักศึกษานั้น ควรมีการถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลังผ่านระเบียบวิธีที่ถูกต้อง เชื่อถือได้ เพื่อรับทราบถึงกระบวนการทำงาน ตลอดจนปัญหาอุปสรรคในการทำงาน มีแนวปฏิบัติที่ดีทางด้านกระบวนการจัดการความรู้ เพื่อให้ศึกษามีแนวทางการสกัดดึงความรู้จากบทเรียนกิจกรรมนักศึกษาไปใช้ในอนาคต (อับดุลเลาะ เจ๊ะหลง, 2556) ซึ่งเนื้อหาจากบทความวิจัยฉบับนี้จะได้นำมาฉายให้เห็นข้อค้นพบใหม่ของลักษณะกระบวนการถอดบทเรียนกิจกรรมนักศึกษาจากประสบการณ์ผู้นำนักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ในรอบหนึ่งทศวรรษ (พ.ศ. 2552-2561) เพื่อไปเป็นแนวทางหรือพัฒนารูปแบบการถอดบทเรียนกิจกรรมนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาในอนาคตได้

2. วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาลักษณะกระบวนการถอดบทเรียนกิจกรรมนักศึกษาจากประสบการณ์ของผู้นำนักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

3. นิยามศัพท์เฉพาะ

3.1 ลักษณะ หมายถึง เครื่องแสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างข้อค้นพบใหม่กับข้อค้นพบหรือทฤษฎีที่มีอยู่ในปัจจุบันของกระบวนการถอดบทเรียนกิจกรรมนักศึกษา

3.2 การถอดบทเรียน หมายถึง การจัดการความรู้ที่ได้จากประสบการณ์การทำกิจกรรมนักศึกษา

3.3 กิจกรรมนักศึกษา หมายถึง โครงการหรือกิจกรรมที่ใต้งมือปฏิบัติเพื่อพัฒนาคุณลักษณะบัณฑิต

3.4 นักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี หมายถึง ผู้นำนักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ที่มีประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งเป็นนายกสโมสรนักศึกษาในปีการศึกษา 2552 ถึงประจำปีการศึกษา 2561

4. วิธีดำเนินการวิจัย

4.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลและผู้ให้ข้อมูลหลัก

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้แนวคิดปรากฏการณ์วิทยาแนวอรรถปริวรรต (Hermeneutic Phenomenology) เป็นระเบียบวิธีวิจัย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลและการตีความหมายข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจความหมายและระบบคุณค่าทางความคิด ความรู้สึก ตามการรับรู้ของประสบการณ์ (Heidegger, 1962) โดยผู้วิจัยดำเนินการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คือ ผู้นำนักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ที่มีประสบการณ์ในการบริหารสโมสรนักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ตั้งแต่ปีการศึกษา 2552 ถึง ประจำปีการศึกษา 2561 และยินดีเข้าร่วมการศึกษา จำนวน 18 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก คนละ 2-3 ครั้ง ตามแนวคำถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น มีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด แนวคำถามนี้เป็นเพียงแนวทางหรือคำถามนำในการค้นหาความหมายของปรากฏการณ์ และมีการถามเพื่อติดตามประเด็น (Follow-up questions) ที่เกิดขึ้นใหม่ หรือประเด็นที่ไม่ชัดเจนในขณะสัมภาษณ์

4.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลของ ไดเคิลแมน และอัลเลน (Diekelman and Allen method, 1989) โดยมีขั้นตอนการวิเคราะห์ 7 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) อ่านข้อความที่ได้จากการถอดบทเรียนหรือเนื้อหาเพื่อให้เกิดความเข้าใจ
- 2) เขียนสรุปข้อความที่แปลความได้จากการสัมภาษณ์
- 3) ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อความที่ได้จากการสัมภาษณ์หรือจากเนื้อหา

4) เมื่อตีความข้อมูลแล้วพบว่าไม่สอดคล้องให้ศึกษาเพิ่มเติมจากตำราหรือเอกสารที่เกี่ยวข้อง

5) เปรียบเทียบความเหมือนความต่างของเนื้อหา

6) ค้นหาความสัมพันธ์ของประเด็นสำคัญเกิดขึ้น

7) นำเสนอเค้าโครงของประเด็นสำคัญกับทีมเพื่อรวมกันเป็นเค้าโครงสุดท้าย

4.3 การสร้างความน่าเชื่อถือของข้อมูล

เนื่องจากการวิจัยเชิงคุณภาพ ตัวผู้วิจัยถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูล และเป็นผู้วิเคราะห์ข้อมูล ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ใช้วิธีการในการสร้างความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยใช้หลักเกณฑ์ของ (Lincoln & Guba Leonard 1989, อ้างถึงใน อัญญา พลตเปลื้อง, 2556) เพื่อพิจารณาตรวจสอบความน่าเชื่อถือ 4 ประการ ดังนี้

1) ความน่าเชื่อถือ (Credibility) ผู้วิจัยตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) ทั้งด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านทฤษฎี และโดยผู้เชี่ยวชาญด้านระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความลุ่มลึกของข้อมูล นอกจากนี้แล้วผู้วิจัยยังตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบ โดยผู้วิจัยนำประเด็นที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นย้อนกลับมาตรวจสอบความเข้าใจของการสรุปและตีความของข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูล เพื่อให้แน่ใจว่าข้อสรุปที่ได้เป็นข้อมูลจากประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลจริง

2) ความสามารถในการถ่ายโอน (Transferability) ในการทำวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูลที่มีความหลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมความสามารถในการพึ่งพา (Dependability) ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลได้แก่ การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) เพื่อเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง ตลอดจนนำผลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลอภิปรายร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อลดอคติจากการวิเคราะห์และตีความข้อมูล

3) ความสามารถในการพึ่งพา (Dependability) ผู้วิจัยได้ใช้หลายวิธีในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการจดบันทึก เชื่อมโยงข้อมูลทั้งหมดด้วยกันเพื่อเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง ตลอดจนนำผลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลอภิปรายร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อลดข้ออคติจากการวิเคราะห์และตีความของข้อมูลที่ได้รับ

4) ความสามารถในการยืนยัน (Conformability) โดยผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นกรอบกระตุนแนวความคิดในการสร้างแนวคำถามเพื่อให้ครอบคลุมประเด็นที่ต้องการศึกษาและผ่านการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือจากผู้ทรงคุณวุฒิและภายหลังสิ้นสุดการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยทำการถอดเทปด้วยตนเองและนำข้อมูลที่ได้มาบันทึกให้เป็นระเบียบ เป็นหมวดหมู่ทุกครั้งภายหลังเสร็จสิ้นการสัมภาษณ์ในแต่ละวัน

5. สรุปผล และการอภิปรายผล

การศึกษาลักษณะกระบวนการถอดบทเรียนกิจกรรมนักศึกษาจากประสบการณ์ของผู้หน้านักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ผู้วิจัยนำเสนอข้อค้นพบ กล่าวคือ ลักษณะกระบวนการถอดบทเรียนกิจกรรมนักศึกษาจากประสบการณ์ของผู้หน้านักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี มีลักษณะเป็นเป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมทางสังคม เกิดจากกระบวนการทัศน์ทางวิทยาศาสตร์ และ เป็นวิธีวิทยาเพื่อการพัฒนาให้เป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอ ดังนี้

5.1 กระบวนการถอดบทเรียนเป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมทางสังคม

กระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ เกิดขึ้นได้ทุกพื้นที่ทุกเวลาที่มีการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งภายนอก เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติอย่างไม่เป็นทางการ ทั้งในตัวบุคคล ชุมชน และสังคม ในแต่ละสังคมก็จะมีวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่แตกต่างกันไป ในบริบทของอุดมศึกษา โดยเฉพาะกิจกรรมศึกษานั้น มุ่งพัฒนานักศึกษาให้เป็นบุคคลที่พึงประสงค์ของสังคม เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติ โดยที่กิจกรรมนักศึกษาทำหน้าที่ในการเสริมสร้างการเรียนรู้ ที่เกิดจากความสนใจของนักศึกษา วัฒนธรรมการเรียนรู้ในกิจกรรมนักศึกษา จึงเปิดกว้างไม่มีขอบเขตตายตัว ขึ้นอยู่กับการรับรู้การตีความจากประสบการณ์ที่ได้รับ โดยมีช่องทางและวิธีการที่หลากหลาย เช่น การเล่าเหตุการณ์จากรุ่นพี่ การเทศน์ การสังเกต การอ่าน การฟัง การถาม การลงมือปฏิบัติ การเลียนแบบ การวิเคราะห์ไตร่ตรอง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งวิธีการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า วัฒนธรรมการเรียนรู้ในกิจกรรมศึกษานั้น ไม่กำหนดปริมาตรแห่งการเรียนรู้ แต่ขึ้นอยู่กับฉกการรับรู้ของบุคคลนั้น ๆ ในทางกลับกัน กระบวนการถอดบทเรียนที่ปรากฏขึ้นในกิจกรรมนักศึกษาของผู้หน้านักศึกษานั้น เป็นไปตามปริมาตรแห่งการเรียนรู้ กล่าวคือ มีกรอบหรือวิธีการในการดึงองค์ความรู้จากประสบการณ์มาใช้ประโยชน์และสร้างเป็นองค์ความรู้หรือความรู้ชุดใหม่ไม่มากนัก ดังบทสัมภาษณ์ของผู้หน้านักศึกษาที่กล่าวว่า “กระบวนการถอดบทเรียนในโครงการส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากการเลียนแบบตามจากรุ่นพี่มาอย่างรุ่นสู่รุ่น ส่วนใหญ่เป็นการสรุปกิจกรรมหลังเลิกโครงการหรือระหว่างทำโครงการ เป็นการพูดคุยถึงปัญหาการทำงานในฐานะผู้บริหารโครงการ มากกว่าที่จะให้ความสำคัญกับชุดความรู้ในกิจกรรม ที่สำคัญคือบทเรียนที่ได้จากการพูดคุย ก็ไม่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร ผลลัพธ์ที่ได้จากการถอดบทเรียนไม่มีความชัดเจนมากนักอาจเนื่องจากไม่มีวิธีการที่ตายตัว” (นายปิยบุตร เทวสกุล, นามสมมติ) ในขณะที่ (นายเอกรินทร์ รุมนิย์เลิศ, นามสมมติ) ได้กล่าวถึงความไม่ชัดเจนของกระบวนการถอดบทเรียนจากประสบการณ์ที่พบว่า “ด้วยที่เป็นนักศึกษา รู้สึกมีอิสระในการคิด มีพื้นที่ปลอดภัยทางความคิด

โดยไม่ถูกแทรกแซงจากบุคคลที่มีอำนาจ แต่ในทางกลับกัน ก็ยากให้มีวิธีการถอดบทเรียนที่ชัดเจน เพราะเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติและเพื่อให้ง่ายประหยัดเวลาในการถอดบทเรียน” ด้าน (นายซารีฟี เตรียมเลิศ, นามสมมติ) ได้ให้ข้อมูลที่น่าสนใจและสอดคล้องกับผู้ที่ให้ข้อมูลข้างต้นว่า “ต่อให้เรามีอิสระทางความคิด ก็ควรมีวิธีการจัดการความรู้ที่หลากหลายบางอย่างยังกระทำขึ้น จากการบอกเล่ารุ่นสู่รุ่น โลกและวัฒนธรรมเปลี่ยนไปจากเดิมแล้ว วิธีการต่าง ๆ ก็ควรได้รับการปรับเปลี่ยน ปรับปรุง ไม่ทำกันซ้ำ ๆ อันเนื่องจากบริบทและกาลเวลาที่เปลี่ยนไป” ในขณะที่ นายอานัส เตชามณี (นามสมมติ) ได้ให้ความเห็นว่า “กระบวนการถอดบทเรียนที่ผ่านมานั้น เกิดจากการรับรู้และการตีความที่ไม่ชัดเจน ยังไม่สามารถเข้าถึงวิธีการมากนัก เป็นกระบวนการที่ถูกทำตามกันจากรุ่นพี่ เช่น กิจกรรมอาสาที่ออกนอกพื้นที่ เมื่อครั้งที่พี่เลี้ยงค่าย ตัวเอง ก็ทำหน้าที่สังเกตและเห็นรุ่นพี่มีการประชุมเตรียมงานจากโครงสร้างหน้าที่ ตามความถนัดของสมาชิกในกลุ่ม และระหว่างการทำกิจกรรม ก็มีการสรุปกิจกรรมในแต่ละวัน สอบถามปัญหา ข้อขัดข้องในการทำงาน รวมถึงวิธีการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า พอเสร็จกิจกรรมก็มีการสรุปและขอบคุณสมาชิก ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วส่วนตัวมองว่า เป็นการถอดบทเรียนเฉพาะกระบวนการทำงาน แต่ยังไม่ให้ความสำคัญกับความรู้ แต่ยังเชื่อว่ากระบวนการดังกล่าว ก็ยังเป็นความรู้ แต่อาจจะเอาไปใช้ในการสร้างองค์ความรู้ชุดใหม่ได้ค่อนข้างยาก” ในขณะที่นายรอสะดี ยาสิมิ (นามสมมติ) ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า “กระบวนการถอดบทเรียนที่ผ่านมา ให้ความสำคัญกับกระบวนการทำงาน การจัดการและการบริหารโครงการ มากกว่าเนื้อหา วัตถุประสงค์และเป้าหมายของการพัฒนานักศึกษาอย่างแท้จริง” จากข้อมูลข้างต้นผู้วิจัยชี้ให้เห็นว่า กระบวนการถอดบทเรียน กิจกรรมนักศึกษาโดยกลุ่มนักศึกษานั้น เกิดขึ้นจากการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม อันหมายความว่า วัฒนธรรมที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น เป็นวิถีชีวิตที่หมายรวมถึงวิธีปฏิบัติและวิธีคิดในระบบนิเวศเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ภายใต้วิถีคิดของมนุษย์ หรือปริมณฑลแห่งการเรียนรู้ของมนุษย์นั้นไม่จำกัด เปิดกว้าง และมีการเปลี่ยนแปลง กระบวนการถอดบทเรียนเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้จึงต้องเปลี่ยนแปลงไปตามบริบท ในทำนองเดียวกัน การรับรู้จากประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลข้างต้น มีความย้อนแย้งไปจากวิธีการไปสู่การสร้างองค์ความรู้อย่างแท้จริง

ในขณะที่ทฤษฎีวัฒนธรรมทางสังคมของไวโกตสกี (Yygotsky sociocultural Theory) เชื่อว่าบริบทและการกระทำของบุคคลแยกจากกันไม่ได้ การพัฒนาเชาวน์ปัญญาจึงต้องเข้าใจสภาพสังคมที่บุคคลมีส่วนร่วมอยู่ในสังคมนั้น ซึ่งไวโกตสกีเห็นว่า การเรียนรู้วัดได้จากความสามารถในการแก้ปัญหา ที่เปลี่ยนแปลงตามช่วงประสบการณ์ ที่เรียกว่าพัฒนาการที่หาได้จากช่วงระหว่างระดับพัฒนาการหรือช่วงแก้ปัญหาด้วยตนเอง ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากระบวนการต่าง ๆ นั้น ล้วนเกิดจากช่วงพัฒนาการมิได้เกิดจากการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม เพราะพัฒนาการนั้นขึ้นอยู่กับบริบทและการกระทำของบุคคล (ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2559) ในขณะที่หนังสือการพัฒนาที่

ยั่งยืน (Sustainable Development) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมเคยชินในระดับสังคมและวัฒนธรรมที่ผู้วิจัยกำลังฉายให้เห็นว่า ข้อมูลที่ได้รับจากผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่ย้อนแย้งกับการพัฒนาที่ยั่งยืน กล่าวคือ พฤติกรรมเคยชินในระดับบุคคล หรือปัจเจกบุคคล กลายเป็นคุณสมบัติของคนทั่วไปหรือในองค์กร ชุมชน ก็จะกลายเป็นวัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตของชุมชนนั้น ๆ ยิ่งวัฒนธรรมนี้หนักแน่นได้ผลมาก คนส่วนใหญ่ก็จะเคยชินไปด้วยและมีการถ่ายทอดต่อ ๆ กันไปยังคนรุ่นต่อมา สามารถหล่อหลอมให้คนรุ่นใหม่เกิดพฤติกรรมเคยชินอย่างนั้น ๆ ไปด้วยโดยไม่รู้ตัว ถ้าพฤติกรรมเคยชินในทางที่เกื้อหนุนการพัฒนา เกื้อหนุนต่อสิ่งแวดล้อมกลายเป็นวัฒนธรรมแล้ว ก็พูดได้ว่าเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน แต่ในตรงกันข้ามถ้าวัฒนธรรมนั้นส่งต่อโดยที่คนรุ่นใหม่ไม่คิดจะพัฒนาวิธีการใหม่ ๆ สืบถอดโดยไม่ได้อยู่บริบทและการนำไปใช้ ก็จะเป็นวัฒนธรรมที่ไม่เกื้อกูลและยากต่อการเกิดการพัฒนายั่งยืน (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตฺโต, 2549) อย่างไรก็ตาม ผู้ให้ข้อมูลยังมีความต้องการถึงวิธีการหรือกระบวนการในการถอดบทเรียน มากกว่าปล่อยให้กระบวนการถอดบทเรียนเป็นไปตามสถานการณ์และเปิดกว้าง ไม่มีขอบเขต จากข้อมูลจากผู้วิจัยชี้ให้เห็นและข้อมูลเชิงประจักษ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า กระบวนการถอดบทเรียนนั้น ต้องดำเนินเป็นไปตามหลักการที่ถูกต้อง

ในขณะที่ศุภวัณีย์ พลายน้อย (2549) ได้กล่าวถึงกระบวนการทัศน์ในการถอดบทเรียนว่าการถอดบทเรียนต้องอาศัยกระบวนการทัศน์ทั้งเชิงปริมาณและกระบวนการทัศน์เชิงคุณภาพ ซึ่งทั้งสองเป็นกระบวนการทัศน์หลัก ในการแสวงหาความรู้ความจริงในโลกปัจจุบัน อย่างไรก็ตามการเข้าถึงความรู้ ความจริง โดยใช้กระบวนการทัศน์เชิงคุณภาพเป็นหลัก มักให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการของปรากฏการณ์ที่ศึกษามีลักษณะเป็นกระบวนการเคลื่อนไหว พยายามตอบคำถาม อะไร ทำไม่ อย่างไร โดยผ่านมุมมองวิธีคิดและความรู้สึกภายในบริบทของผู้ถูกศึกษา และปฏิเสธกระบวนการทัศน์เชิงปริมาณ ในขณะที่นักวิชาการเองก็พยายามใช้การผสมวิธีทั้งกระบวนการทัศน์เชิงคุณภาพ และกระบวนการทัศน์เชิงปริมาณ ตัดขาดจากความเป็นไปของบริบทที่ศึกษา พยายามค้นหาแบบแผนที่เป็นสากล อธิบายสรรพสิ่งโดยไม่ขึ้นกับเงื่อนไขและสถานที่ ซึ่งกระบวนการทัศน์ทั้งสองจึงเป็นฐานคิดสำคัญในการถอดบทเรียน ในขณะที่หนังสือรวบรวมแนวคิดหลักมุมมองด้านองค์กรแห่งการเรียนรู้และการจัดการความรู้ภาควิชาการ (มงคลชัย วิริยะพินิจ, 2562) ได้กล่าวถึงการก่อตัวขององค์ความรู้ใหม่ คือ มองการจัดการความรู้และการถอดบทเรียนเคียงคู่ไปกับหลักการจัดการอื่น ๆ นำมาประยุกต์ใช้ปรับเปลี่ยนวิธีการเพื่อลดความซ้ำซ้อน สร้างความดุลยภาพในการแสวงหาความจริง และเห็นคุณค่าของการจัดการความรู้อย่างแท้จริง และก่อเกิดนวัตกรรมทางความคิดที่หลากหลายได้ในโลกปัจจุบัน การออกแบบกระบวนการถอดบทเรียนโดยใช้องค์ความรู้ วิธีการ ทฤษฎีเป็นทุนนั้น จะช่วยให้ต่อยอดองค์ความรู้ได้เร็วขึ้น การสั่งสมองค์ความรู้อย่างต่อเนื่องจะทำให้การดำเนินงานหรือชุดความรู้ ไม่ย่ำอยู่กับที่ แม่นว่า

กลุ่มกิจกรรมนักศึกษาที่มีความรู้สั่งสมหรือถูกถ่ายทอดประสบการณ์จากรุ่นสู่รุ่น รวมไปถึงการทำกิจกรรมต่อเนื่องยาวนานก็ตาม ก็มีโอกาสสามารถดำเนินขึ้นอย่างสมบูรณ์ ถ้ามีความสามารถพัฒนาให้ก้าวไปข้างหน้า ปรับวิธีคิด หรือกล่าวอ้างถึงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะองค์กร ความรู้ที่พุดบังเกิดจากการทำงาน ถูกสั่งสมไว้ในตัวบุคคลมิได้มีการถอดบทเรียนสังเคราะห์องค์ความรู้หรือถ่ายทอด ผู้ดำเนินกิจกรรมในรุ่นหลังหลายครั้งจึงพบว่าการทำกิจกรรมวนเวียนอยู่กับที่และไม่พัฒนา ซึ่งการผสมผสานวิธีวิทยาจะเป็นทางเลือกหนึ่งสำหรับการถอดบทเรียนกิจกรรมนักศึกษาในปัจจุบันและอนาคตต่อไป

5.2 กระบวนการถอดบทเรียนเกิดจากกระบวนการทัศน์ทางวิทยาศาสตร์

การถอดบทเรียนเป็นหนึ่งในกิจกรรมที่ปรากฏขึ้นกับทุกสถาบันทางสังคม เป็นเครื่องมือสำคัญในการทบทวนปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะในงานด้านพัฒนานักศึกษาของสถาบันอุดมศึกษา ที่ให้ความสำคัญถึงการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมมนุษย์ในกลุ่มนักศึกษา เพื่อสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพ สามารถดำรงตนในสภาพสังคมที่ผันผวนเฉกเช่นปัจจุบันได้ อย่างไรก็ตาม การถอดบทเรียนมิใช่เครื่องมือสำเร็จรูปและยังมีใช้วิธีการที่ปราศจากแนวคิดรองรับ (อรศรี งามวิทยาพงศ์, 2549) เช่นมีการอธิบายการถอดบทเรียนในแง่ของการศึกษาจากคณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ร่วมสมัย สำนักงานราชบัณฑิตยสภา (จินดารัตน์ โพร้นอก, 2560) ว่า การถอดบทเรียนเป็นการทบทวนประสบการณ์ และการทำงานที่ผ่านมา เป็นสิ่งที่ได้พบเห็น ทำความเข้าใจ สรุปวิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้การทำงานประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว เป็นการทบทวนวิเคราะห์หลังการปฏิบัติ เพื่อนำไปจัดการความรู้ให้ข้อมูลย้อนกลับอย่างเป็นระบบต่อคณะทำงาน กระตุ้นให้เกิดการตื่นตัว มีความรู้สึกผูกพันอยู่กับงาน ซึ่งการถอดบทเรียนเป็นวิธีการจัดการความรู้วิธีหนึ่ง ที่เน้นการเสริมสร้างการเรียนรู้ในกลุ่มอย่างเป็นระบบ เพื่อสกัดความรู้ที่ฝังลึกในตัวบุคคลหรือองค์ความรู้ในพื้นที่ ออกมาเป็นบทเรียนที่สามารถนำไปสรุปสังเคราะห์เป็นชุดความรู้ คู่มือและสื่อในลักษณะต่างๆ ในขณะที่ (นายอัมรินทร์น ธารรัตน์, นามสมมติ) ได้ให้ความเห็นถึงประสบการณ์ที่ผ่านมาว่า “กระบวนการถอดบทเรียนที่ใช้ในการถอดบทเรียนในกิจกรรมศึกษานั้นไม่ได้อาศัยรูปแบบอื่นใด ยกเว้นความเป็นระบบทางความคิดที่ถูกหล่อหลอมให้เป็นนักวิทยาศาสตร์ คุณลักษณะหรือจิตลักษณะบัณฑิตในฐานะนักศึกษาด้านวิทยาศาสตร์แสดงออกมาผ่านพฤติกรรม วิธีคิด การถอดบทเรียนกิจกรรมนักศึกษาจึงใช้รูปแบบทางวิทยาศาสตร์” ในขณะที่ (นายเอมรินทร์ กาปนาถ, นามสมมติ) ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกับผู้ที่ให้ข้อมูลข้างต้นว่า “เนื่องจากที่ผ่านมากระบวนการเรียนรู้ที่หล่อหลอมทางด้านวิทยาศาสตร์ตั้งแต่เด็กจนถึงระดับอุดมศึกษานั้น เชื่อว่ามีผลต่อการใช้ชีวิต กิจกรรมนักศึกษาเป็นวิชาชีวิต กระบวนการต่างๆ ในกิจกรรมนักศึกษา ก็เป็นไปตามผลลัพธ์ที่ถูกหล่อหลอมด้วยเช่นกัน นั่นคือวิธีการทางวิทยาศาสตร์” ด้าน (นายอับดุลลาห์ สามะ, นามสมมติ) ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า “ใน

ฐานะบัณฑิตทางด้านวิทยาศาสตร์จึงต้องอาศัยจิตวิทยาศาสตร์เป็นที่ตั้ง ทุกอย่างต้องเป็นไปตามระบบ ระบบทำให้การดำเนินงานทุกอย่างเป็นไปตามเส้นทางที่กำหนด เห็นผลลัพธ์ได้เป็นอย่างดี” ด้าน (นายอิลยาส เสวนา, นามสมมติ) ได้อธิบายว่า “กระบวนการหรือวิธีการทางวิทยาศาสตร์ทำให้เราเห็นทางเดินที่ชัดเจน แก้ปัญหาได้ตรงจุด เช่น เมื่อเกิดปัญหาที่จะตั้งคำถามอะไร อย่างไร ทำไม่ หลังจากนั้นก็จะใช้ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ทำการสืบเสาะหาคำตอบ เช่น สังเกต คำนวณ จำแนกหาความสัมพันธ์ การตั้งสมมุติฐาน ทดลอง หรือตีความหมาย พอหลังจากนั้นก็นำมาสรุปสังเคราะห์ เพื่อหาคำตอบที่แท้จริงภายในกลุ่ม” เพื่อให้เห็นภาพมากขึ้น ผู้วิจัยได้นำเสนอประสบการณ์ถอดบทเรียนโดยใช้วิธีทางวิทยาศาสตร์ของผู้ให้ข้อมูลหลักตามภาพที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1

ประสบการณ์ถอดบทเรียนโดยใช้วิธีทางวิทยาศาสตร์ของผู้ให้ข้อมูลหลัก

จากประสบการณ์ถอดบทเรียนและข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลหลักข้างต้น ผู้วิจัยนำเสนอให้เห็นว่า กระบวนการถอดบทเรียนในกิจกรรมนักศึกษาจากประสบการณ์ผู้นำนักศึกษานั้น มิได้ใช้เครื่องมือที่สำเร็จรูปแต่อาศัยความเป็นตัวตน การถูกหล่อหลอม การรับรู้จากประสบการณ์เดิมที่มีมาบูรณาการ ในขณะที่หนังสือ 80 นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (Good, 1973, อ้างถึงใน ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2559) ได้อธิบายการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีทางวิทยาศาสตร์ว่า วิธีการทางวิทยาศาสตร์เป็นการแก้ปัญหาอย่างมีแบบแผน โดยมีการตรวจสอบข้อมูลที่เกี่ยวข้องตั้งสมมุติฐานเก็บรวบรวมข้อมูลจากการทดลองเพื่อตรวจสอบสมมุติฐานนั้น ๆ ว่าเป็นจริงหรือไม่ ในขณะที่คณะกรรมการผลิตและบริหารชุดวิชาสารัตถะและวิธีการทางวิทยาศาสตร์ให้ความหมายวิธีการทางวิทยาศาสตร์ว่า เป็นวิธีสืบเสาะหาความรู้ของนักวิทยาศาสตร์อย่างมีลำดับขั้นตอน โดยเริ่มต้นจากการเผชิญปัญหาและวิธีการแก้ปัญหาจนแก้ปัญหาานั้น ๆ ได้ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2537, อ้างถึงใน ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2559) โดยคณะกรรมการการผลิตและบริหารชุดวิชาสารัตถะและวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ได้สรุปขั้นตอนของวิธีการทางวิทยาศาสตร์

ที่มีความสอดคล้องกับประสบการณ์ถอดบทเรียนโดยใช้วิธีทางวิทยาศาสตร์ของผู้ให้ข้อมูล
 ดังภาพที่ 2 ดังนี้

ภาพที่ 2

วิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่มีความสอดคล้องกับประสบการณ์ถอดบทเรียนของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

วิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่มีความสอดคล้องกับประสบการณ์ถอดบทเรียนของกลุ่มผู้ให้
 ข้อมูลหลักมี 4 ขั้นตอน ดังนี้

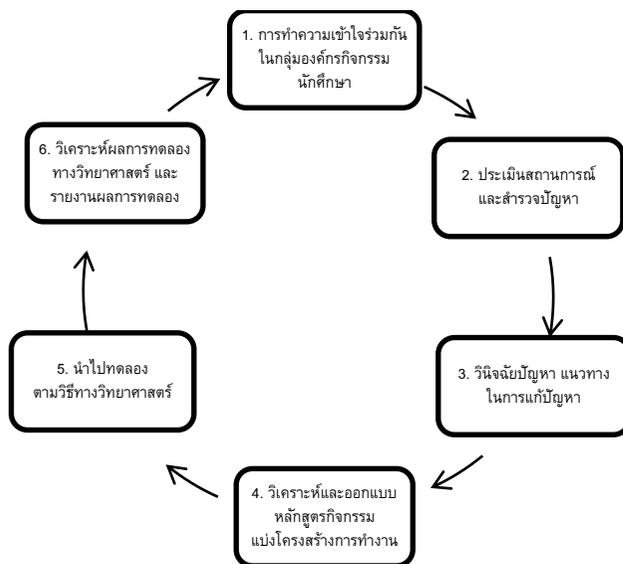
1. ขั้นกำหนดปัญหา เป็นการระบุปัญหาและกำหนดปัญหาที่ได้พบเจอจากปรากฏการณ์
2. ขั้นตั้งสมมติฐาน เป็นการคิดหาคำตอบที่น่าจะเป็นไปได้ของปัญหาหรือคำตอบที่
 คาดว่าจะเป็น
3. ขั้นรวบรวมข้อมูล เป็นการนำระเบียบวิธีทางวิทยาศาสตร์อาจเป็นวิธีการทดลอง
 การซักถามจากผู้รู้ การสังเกต ฯลฯ เมื่อได้หลักฐานเพียงพอแล้ว ก็นำหลักฐานไปแปลผลและลง
 ข้อมูลสรุปว่ายอมรับหรือปฏิเสธ
4. ขั้นลงข้อสรุป เมื่อมีหลักฐานหรือข้อมูลพร้อมแล้ว ก็นำข้อมูลมาตีความหมาย มา
 พิจารณาหาความจริงที่เกิดขึ้นในข้อมูล เพื่อจะลงข้อสรุปต่อไป

จากข้อมูลที่ได้จากประสบการณ์และวิธีทางวิทยาศาสตร์ข้างต้น ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา
 เพิ่มเติม เพื่อหาความจริงของกระบวนการถอดบทเรียนที่ได้ค้นพบว่ากระบวนการทางวิทยาศาสตร์
 นั้นเป็นลักษณะหนึ่งของกระบวนการถอดบทเรียน โดยที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์และลงพื้นที่เพิ่มเติม
 พบว่า ปรากฏการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นจริง โดยที่กระบวนการถอดบทเรียนนั้นเป็นหนึ่งในกระบวนการ
 ทางวิทยาศาสตร์ที่ผู้ให้ข้อมูลนำไปใช้ และประสบความสำเร็จจากหลายโครงการที่ดำเนินขึ้น
 ในกิจกรรมนักศึกษา เช่นมีการอธิบายจากผู้ให้ข้อมูลว่า “ขั้นตอนการออกแบบหลักสูตรกิจกรรม
 โครงการค่ายส่งเสริมและปรับพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์สำหรับนักศึกษาใหม่ ที่จัดขึ้นเป็นประจำ
 ทุกปีนั้น สืบเนื่องจากความอ่อนแอของการศึกษาทางด้านวิทยาศาสตร์ภายในคณะ มักมีนักศึกษา
 ตกออกเป็นจำนวนหนึ่ง และนักศึกษาใหม่ที่เข้ามาศึกษามีพื้นหลังชีวิตที่แตกต่างกัน อาจเป็นผล
 ทำให้การเรียนมีปัญหาไปด้วย ซึ่งการพบเจออยู่บ่อยครั้งในฐานะผู้นำนักศึกษา จึงออกแบบ
 โครงการโดยมีเจ้าหน้าที่คอยเป็นโค้ชตั้งศักยภาพการทำงาน คณะทำงานจึงเริ่มต้นออกแบบ
 หลักสูตรจากสภาพปัญหาข้างต้น โดยร่วมระดมสมองหาสาเหตุ โดยเข้าปรึกษาผู้บริหาร
 สัมภาษณ์นักศึกษา รวบรวมข้อมูลจากการบอกเล่าและนำมากำหนดวิธีการแก้ไข และได้ข้อสรุป

ร่วมกันคือ จัดทำโปรแกรมค่ายพัฒนานักศึกษา ปรับพื้นฐานในรายวิชาทางวิทยาศาสตร์ให้กับนักศึกษาใหม่ และออกแบบหลักสูตรกิจกรรมที่มีลักษณะการพัฒนาทักษะการใช้ชีวิตในระดับอุดมศึกษา พร้อมทั้งสร้างสถานการณ์จำลองรูปแบบการใช้ชีวิตในอุดมศึกษา โดยกำหนดเครื่องมือในการทดลอง โดยให้ผู้เข้าร่วมโครงการทดสอบบทเรียนทางด้านรายวิชาวิทยาศาสตร์ก่อนเรียน และลงมือจัดติวรายวิชาพื้นฐานทางด้านวิทยาศาสตร์จำนวนหนึ่งสัปดาห์ หลังจากนั้นก็ทำการทดสอบหลังเรียน และนำผลคะแนนทั้งสองมาเปรียบเทียบ แล้วนำมาวิเคราะห์จึงได้คำตอบ ซึ่งจะเห็นความจริงของสมมติฐานที่วางไว้ในการวัดระดับปัญหาของการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งผลการทดลองดังกล่าวกลายเป็นแนวทางในการออกแบบการเรียนรู้นี้ในห้องเรียนและนอกห้องเรียนในอนาคตต่อไป” ทั้งนี้เพื่ออำนวยความสะดวกในการทำความเข้าใจในข้อมูลดังกล่าว ผู้วิจัยได้สรุปรูปแบบการถอดบทเรียนเพื่อร่วมออกแบบกิจกรรมทางวิธีวิทยาศาสตร์จากข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลหลักดังกล่าวที่ 3 ดังนี้

ภาพที่ 3

รูปแบบการถอดบทเรียนเพื่อร่วมออกแบบกิจกรรมทางวิธีวิทยาศาสตร์จากข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลหลัก

จากรูปแบบการถอดบทเรียนเพื่อร่วมออกแบบกิจกรรมทางวิธีวิทยาศาสตร์จากข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลหลักข้างต้น ผู้วิจัยได้ฉายภาพให้เห็นว่า กระบวนการถอดบทเรียนนั้นอาศัยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์มีอยู่จริงและสนับสนุนข้อค้นพบจากงานวิจัยในประเด็นกระบวนการถอดบทเรียนเป็นการผลิตซ้ำทางสังคมที่ได้อธิบายไปแล้วในข้างต้น หมายความว่า การถอด

บทเรียนนั้นมิสามารถใช้เครื่องมือใดเครื่องมือหนึ่งในการนำมาอธิบายปรากฏการณ์แต่อาศัยการตีความจากประสบการณ์ที่พบเจอ เช่นกลุ่มนักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ถูกหล่อหลอมการเรียนรู้ให้มีวิถีคิดทางวิทยาศาสตร์ และมีมุมมองในการถ่ายทอดบทเรียนเป็นวิถีทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งการค้นพบดังกล่าวยังสอดคล้องกับ ศาสตราจารย์ นายแพทย์วิจารณ์ พานิช ที่ได้อธิบายว่า “การเรียนรู้ที่เป็นการจัดระเบียบความรู้ เราเรียนก็เพื่อจัดระเบียบความรู้ในระบบประสาทของเราให้มีโครงสร้างที่ดียิ่งขึ้น คล่องแคล่วต่อการดึงเอามาใช้งานยิ่งขึ้น ถือเป็นการจัดระเบียบความรู้เป็นทั้งเหตุและเป็นทั้งผลอยู่ในตัวของมันเอง” (วิจารณ์ พานิช, 2556) อย่างไรก็ตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ที่เป็นกระบวนการถอดบทเรียนนั้นก็ยังคงมีความหมายและให้ผลลัพธ์ในการจัดการความรู้ เพราะการถอดบทเรียนนั้นมุ่งผลลัพธ์สุดท้ายคือ การสร้างความรู้ชุดใหม่และนำมาสร้างนวัตกรรมทางความคิดสู่การพัฒนาคน การมีกระบวนการทัศน์หรือวิถีคิดจะเป็นแนวทางของการใช้ระเบียบวิธีในการทำงาน ถ้าไม่มีวิถีคิดที่ถูกต้องจะไม่สามารถนำไปสู่ความจริงได้ดังเช่นความต้องการของผู้ให้ข้อมูลข้างต้น ว่าการถอดบทเรียนควรมีรูปแบบเพื่อง่ายต่อการดึงองค์ความรู้ การเริ่มต้นด้วยวิธีการคิดที่ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) จะนำมาซึ่งกิจกรรมที่ถูกต้อง (สัมมากรรมมาตะ) กระบวนทัศน์หรือวิถีคิดจึงมีความสำคัญ (ศุภวัณย์ พลายน้อย, 2549) ดังเช่นปรากฏการณ์ค้นพบใหม่จากประสบการณ์ทำกิจกรรมนักศึกษาของนักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กล่าวคือ การถอดบทเรียนเกิดจากกระบวนการทัศน์ทางวิทยาศาสตร์

5.3 กระบวนการถอดบทเรียนเป็นวิถีวิทยาเพื่อการพัฒนาให้เป็นองค์การแห่งการเรียนรู้

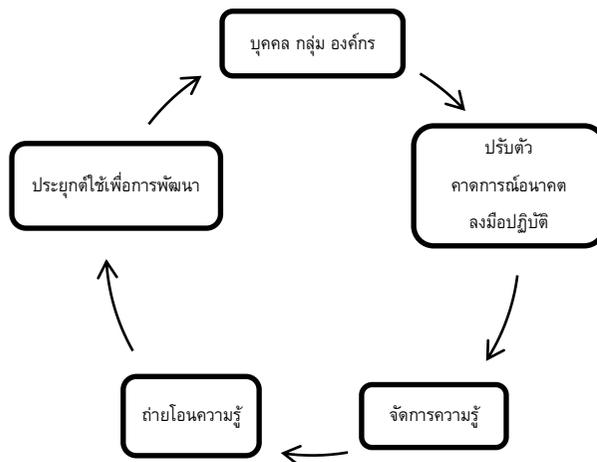
กิจกรรมนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาได้กำเนิดขึ้น เพื่อส่งเสริมและพัฒนานักศึกษาในทุกด้านโดยเฉพาะ 1) การเสริมสร้างจิตสำนึกสาธารณะ 2) เสริมสร้างความซื่อสัตย์ มีวินัย มีคุณธรรมจริยธรรม 3) เสริมสร้างสติปัญญา 4) เสริมสร้างสุขภาพ 5) เสริมสร้างศิลปวัฒนธรรมและศาสนา 6) เสริมสร้างความเป็นประชาธิปไตย รวมไปถึง 7) ความเป็นนานาชาติและสมรรถนะสากล (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2560) ซึ่งกิจกรรมนักศึกษาดังกล่าวส่วนใหญ่ดำเนินขึ้นผ่านงานกิจกรรมนักศึกษาขององค์กร และดำเนินขึ้นจากกลุ่มนักศึกษาในองค์กร บทความที่กำลังกล่าวถึงนี้ผู้วิจัยให้ความสำคัญถึงกลุ่มนักศึกษาเป็นหลักโดยศึกษาถึงลักษณะกระบวนการถอดบทเรียนจากกิจกรรมนักศึกษาอย่างที่ได้อธิบายแล้วข้างต้นในระเบียบวิธีการวิจัย จากการนำเสนอไปแล้วสองประเด็นคือ 1) กระบวนการถอดบทเรียนนั้นเป็นการผลิตซ้ำทางสังคม และ 2) กระบวนการถอดบทเรียนเป็นกระบวนการทัศน์ทางวิทยาศาสตร์ นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ค้นพบว่ากระบวนการถอดบทเรียนจากประสบการณ์ของผู้หน้านักศึกษา เป็นอีกหนึ่งวิถีวิทยาเพื่อการพัฒนาให้เป็นองค์การแห่งการเรียนรู้

เมื่ออย่างก้าวเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 กระแสโลกาภิวัตน์และเทคโนโลยี ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรอบด้านเป็นผลให้องค์กรต่าง ๆ ต้องปฏิรูปตนเอง เพื่อความอยู่รอด องค์กรที่เฉื่อยฉาบและสามารถเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็วจะกลายเป็นองค์กรผู้นำ ส่วนองค์กรประเภทไดโนเสาร์อาจจะอยู่รอดได้ไม่นานในศตวรรษนี้ องค์กรยุคนี้จะต้องเรียนรู้และปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ให้เร็วขึ้น (Marquardt, 2002) แม้กระทั่งองค์กรกิจกรรมนักศึกษาเล็ก ๆ ในสถาบันอุดมศึกษาเหล่านี้จึงต้องดิ้นรน ประกอบกับบริบทที่สถาบันอุดมศึกษาในปัจจุบันอยู่ในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม การออกแบบการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงจึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่จะสามารถนำนักศึกษาและสถาบันอุดมศึกษาออกจากวิกฤตการณ์ดังกล่าว โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตนเองของนักศึกษา กิจกรรมศึกษาในยุคเปลี่ยนผ่าน จึงต้องถูกพัฒนาขึ้นไปตามการกระแสการเปลี่ยนแปลง จะไม่สามารถดำรงตนภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงเฉกเช่นอดีตอีกต่อไป การออกแบบกิจกรรมนักศึกษาต้องถูกพัฒนาไปพร้อมกับการปฏิรูปการศึกษา (อัปดุลละ เจ๊ะหลง, 2561) การถอดบทเรียนจากกิจกรรมนักศึกษาจึงเป็นวิธีวิทยาที่สามารถยกระดับการเรียนรู้และการปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้เร็วขึ้น อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์เคยเขียนไว้ว่า “จิตสำนึกที่สร้างปัญหาจะไม่สามารถจะแก้ปัญหาก็มันสร้างขึ้นได้ เราต้องเรียนรู้ที่จะมองโลกด้วยจิตสำนึกใหม่” ในทำนองเดียวกันเราไม่สามารถจัดการกับปัญหาและความท้าทายใหม่ ๆ บนโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วนี้ ด้วยโครงสร้างรูปแบบความคิดเดิมหรือความรู้ที่เคยใช้ได้ผลในอดีตเช่นกัน (Marquardt, 2002) ในขณะที่ นายเอมรินทร์ สารดี (นามสมมติ) ได้อธิบายถึงกระบวนการถอดบทเรียนในอดีตในฐานะผู้นำนักศึกษาว่า “กระบวนการถอดบทเรียนเป็นไปตามสถานการณ์นั้น ๆ สำคัญคือการเริ่มต้นไปสู่การถอดบทเรียนนั้น ต้องมีมุมมองที่ลึกไปกว่านั้น หมายความว่าต้องยกระดับสถานะทางความคิดของสมาชิกในองค์กร รูปแบบองค์กร ให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้” ในขณะที่นายบีสมิลลาห์ อาหมีน (นามสมมติ) ได้กล่าวว่า “การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ต้องส่งผลต่อการเรียนรู้ในระดับบุคคล กลุ่ม และภาพรวมขององค์กร จึงถือว่าเป็นความสำเร็จของการถอดบทเรียน” ด้านนายเอมรินทร์ สารดี (นามสมมติ) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า “การถอดบทเรียนจะต้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านทักษะความรู้ทัศนคติของบุคคล รวมถึงการเพิ่มพูนความรู้ ทักษะและสมรรถนะภายในกลุ่ม เพื่อให้องค์กรมีอัจฉริยภาพทั่วทั้งองค์กร” ในขณะที่นายอิลยาส เสวนา (นามสมมติ) ได้ให้ข้อมูลว่า “การถอดบทเรียนกิจกรรมศึกษานั้น ต้องมีลักษณะที่อธิบายถึงการเรียนรู้ ที่ก่อให้เกิดการปรับตัว เมื่อเราพิจารณาบททวนบทเรียนต่าง ๆ ที่เป็นประสบการณ์ เราต้องมาปรับปรุงเพื่ออนาคต ต้องเก่งที่จะอธิบายถึงเหตุการณ์ที่กำลังจะเกิดขึ้น หรือความคาดการณ์อนาคตไว้ด้วย ที่สำคัญต้องสามารถนำไปปฏิบัติต่อได้จริง ซึ่งจะช่วยให้การถอดบทเรียนนั้นมีความหมายและมีคุณค่าต่อองค์กร และไปสู่เป็นองค์กรที่เต็มไปด้วยการเรียนรู้” ในขณะที่นายเอมรินทร์ สารดี (นามสมมติ)

ได้อธิบายประสบการณ์ในอดีตที่ผ่านมาว่า “กิจกรรมนักศึกษาดำเนินขึ้นด้วยความรู้สึกสนุกสนาน มีความต้องการที่จะผ่อนคลาย แต่ถ้ากลับไปดูบทเรียนจะพบว่า ถ้าเรามีการรวบรวมเนื้อหาจากการทำกิจกรรม เราจะได้เนื้อหาที่เป็นชุดความรู้ที่ไม่มีในตำรา แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า เราเองก็ถูกสอนเพียงแต่ทำโครงการไม่มีวิธีการจัดเก็บความรู้ในบทเรียน บางทีเราเพียงแต่ถ่ายทอดความรู้ที่คลุมเครือไม่ชัดเจนจากประสบการณ์หรือมุมมองที่เรามีให้กับรุ่นอื่น ๆ อาจจะมีผลทำให้การดำเนินกิจกรรมในรุ่นอื่นนั้นไม่ชัดเจนตามไปด้วย และมีความเชื่อว่าถ้าสามารถเอาความรู้หรือบทเรียนไปประยุกต์ใช้ในการทำงานก็จะเป็นประโยชน์มหาศาลให้กับรุ่นต่อไป” จากข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลหลักข้างต้น ผู้วิจัยได้นำมาฉายภาพของข้อมูลให้เป็นภาพเพื่ออธิบายโครงสร้างของข้อมูลของวิธีวิทยาเพื่อการพัฒนาให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักดังภาพที่ 4 ดังนี้

ภาพที่ 4

วิธีวิทยาเพื่อการพัฒนาให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลัก

จากวิธีวิทยาเพื่อการพัฒนาให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักที่นำเสนอข้างต้น ผู้วิจัยอธิบายให้เห็นว่า กระบวนการถอดบทเรียนนั้นเป็นการพัฒนาบุคคล กลุ่ม องค์กรให้มีกระบวนการเรียนรู้ สามารถดำรงตนภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบันได้ ในขณะที่วิธีการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ นั้นเกิดจากบุคคล กลุ่มบุคคลในองค์กร และต้องตระหนักว่าการเรียนรู้และการลงมือปฏิบัติกำลังกลายเป็นสิ่งเดียวกันเนื่องจากเศรษฐกิจยุคใหม่ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรู้และนวัตกรรม ดังนั้นการทางกิจกรรมนักศึกษาโดยมีการ

ถอดบทเรียนกิจกรรมนั้นจะทำให้ให้นักศึกษาได้เรียนรู้ไปด้วย ที่สำคัญคือเมื่อต้องการให้เห็นประสิทธิผลก็ต้องกระทำเรียนรู้ตลอดเวลาจึงทำให้การเรียนรู้เป็นความท้าทายตลอดชีวิต

โดยสรุปแล้วลักษณะของกระบวนการถอดบทเรียนกิจกรรมนักศึกษาของผู้นำนักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี มีลักษณะการค้นพบใหม่ กล่าวคือ 1) กระบวนการถอดบทเรียนเป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมทางสังคม 2) กระบวนการถอดบทเรียนเกิดจากกระบวนการทัศน์ทางวิทยาศาสตร์ และ 3) กระบวนการถอดบทเรียนเป็นวิธีวิทยาเพื่อการพัฒนาให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ การค้นพบดังกล่าวถือเป็นอรรถปริวรรตเพื่อค้นหาข้อมูลจากประสบการณ์ของผู้นำนักศึกษา คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในรอบ 1 ทศวรรษ (พ.ศ. 2552 - 2561) เน้นศึกษากระบวนการที่ทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจในผู้สร้างตัวบท และความสัมพันธ์ระหว่างผู้สร้างกับผู้อ่าน ซึ่งการศึกษานี้ทำภายใต้เงื่อนไขของวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ เป็นสาขาย่อยหนึ่งของปรัชญาที่สนใจความเข้าใจของมนุษย์และการตีความตัวบทในปัจจุบัน ถูกขยายออกไปจนเกินขอบเขตของเอกสาร งานเขียน โดยยังได้รวมไปถึง คำพูด การแสดง หรือกระทั่งเหตุการณ์ (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2562) และการวิจัยนี้ถือเป็นประโยชน์อย่างยิ่งยวดต่อวงการพัฒนานักศึกษา ที่ผู้วิจัยชี้ให้เห็นถึงคุณค่าขององค์ความรู้ที่แฝงฝังในตัวบุคคลผ่านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมทางสังคมผ่านระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แนวคิดปรากฏการณ์วิทยาแนวอรรถปริวรรตที่ทรงคุณค่าและมีเอกลักษณ์เฉพาะ

6. ข้อเสนอแนะ

หลังจากผู้วิจัยได้ข้อสรุปผลการวิจัย และอภิปรายผลมาแล้วข้างต้น เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดสำหรับผู้สนใจสามารถนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ได้ ดังนี้

1. การนำไปใช้ประโยชน์ในระดับนโยบายในการพัฒนานักศึกษา โดยนำไปใช้เป็นแนวทางในการถอดบทเรียนกิจกรรมนักศึกษา หรือกิจกรรมเสริมหลักสูตรเพื่อพัฒนานักศึกษาในระดับอุดมศึกษา
2. สำหรับข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป คือการหาแนวทางหรือกระบวนการถอดบทเรียนที่หลากหลายเพื่อสร้างทางเลือกในการถอดบทเรียนกิจกรรมนักศึกษา ผ่านระเบียบวิธีวิทยาการวิจัยที่มีคุณภาพและถูกต้องตามหลักวิชาการต่อไป

7. กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัย จากคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

เอกสารอ้างอิง/References

- จินดารัตน์ โพธิ์นอก. (2560). การถอดบทเรียน. เดลินิวส์. www.dailynews.co.th/article/58071.
- ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. (2559). 80 นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ. พี บาลานซ์ ดีไซน์แอนด์ปริ้นติ้ง.
- ทิพย์ภา เชนธุ์ชาวลิต. (2541). พัฒนาการด้านต่างๆของวัยผู้ใหญ่ตอนต้น. https://www.baanjommyut.com/library_2/extension-1/concepts_of_developmental_psychology/02_5.html.
- ปัญจภรณ์ ยะเกษม. (2557). ประสบการณ์การเป็นแม่ของวัยรุ่น. *JOURNAL OF HEALTH SCIENCE RESEARCH*, 8(1).
- พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตโต. (2549). การพัฒนาที่ยั่งยืน (พิมพ์ครั้งที่ 10). มูลนิธิโกลดตีทอง มงคลชัย วิริยะพินิจ. (2556). รวมแนวคิดหลากหลายมุมมอง องค์แห่งการเรียนรู้และการจัดการความรู้ภาควิชาการ. ส่องสยาม.
- มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (2562). คู่มือการปฏิบัติงานกิจกรรมเสริมหลักสูตรเพื่อพัฒนานักศึกษา. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2562). *อรรถปริวรรตศาสตร์*. อัปเดต 20 มีนาคม 2562. สารานุกรมออนไลน์. <https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%AD%E0%B8>.
- วิจารณ์ พานิช. (2556). การเรียนรู้เกิดขึ้นได้อย่างไร. มูลนิธิสยามกัมมาจล. เอสอาร์พรีนติ้ง.
- ศุภวัลย์ พลายน้อย. (2549). บทเรียนของการถอดบทเรียนในการจัดการความรู้ประชาสังคม. มหาวิทยาลัยมหิดล. พี.เอ.ลิฟวิ่ง.
- สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2550). *กรอบแผนอุดมศึกษาระยะยาว 15 ปี ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2551-2565)*. กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2555). *เอกสารสรุปผลการสัมมนาสมาคมกิจการนักศึกษา ภาคพื้นเอเชียแปซิฟิก*. กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ. (2562). *นโยบายและยุทธศาสตร์การอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2570*. <https://backend.tsri.or.th/files/trf/2/docs>
- อรศรี งามวิทยาพงศ์. (2549). *กระบวนการเรียนรู้ในสังคมไทยและการเปลี่ยนแปลง: จากยุคชุมชนถึงยุคพัฒนาความทันสมัย*. วิทยาลัยการจัดการทางสังคม.
- อัญญา ปลดเปลื้อง. (2556). การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปรากฏการณ์วิทยา. *Nursing Journal of The Ministry of Public Health*, 23(2), 1-10.

อับดุลเลาะ เจ๊ะหลง. (2561). ถอดบทเรียน “ปัญญาอนาคต” หวังยกระดับทักษะการเรียนรู้เชิงบูรณาการสำหรับนักศึกษา ผ่านโครงการสนุกกับค่ายวิทยาศาสตร์เพื่อเยาวชนจังหวัดชายแดนภาคใต้ ครั้งที่ 14.

<http://www.sat2018.sat.psu.ac.th/main/images/Download/190112.pdf>

Asia Pacific student Service Association. (2008). *Student Affairs and Services*. 11th Asia Pacific student Service Association International Conference.

Diekelmann N., & Allen, D. (1989). *Hermeneutic Analysis of the NLN's Criteria for the Appraisal of the Baccalaureate Programs*. National League for Nursing, New York.

Heidegger, M. (1962). *Being and Time* (Mac Quaeie, J. & Robinson, E. trans.). Harper & Row, New York.

Holloway I., & Wheeler S. (1996). *Qualitative Research for Nurses*. Blackwell.

Kahane, A. (2012). *Transformative scenario planning: working together to change the future*. Berrett-Koehler Publishers.

Koch, T. (1995). Interpretive approaches in nursing research: the influence of Husserl and Heidegger. *Journal of Advanced Nursing*, 21, 827-836.

Manville, B. (2001). Learning in the new economy. *Leader to leader*, 20, 36-45.

Marquardt, M. J. (2002). *Building the learning organization: Mastering the 5 elements for corporate learning*. Nicholas Brealey Publishing.